

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/321714787>

Поняття абстрактного права у філософії об'єктивного духу Г.В.Ф. Гегеля

Article · October 2009

CITATIONS

0

READS

5

1 author:

Tetiana Pavlova

Dnepropetrovsk National University

57 PUBLICATIONS 2 CITATIONS

SEE PROFILE

Поняття абстрактного права у філософії об'єктивного духу Г.В.Ф.Гегеля

Досліджується філософсько-правова проблематика Г.В.Ф.Гегеля на початковому етапі розвитку об'єктивного духу – абстрактно-му праві, виникнення і розвиток правосвідомості, роль і статус власності.

Ключові слова: свобода, об'єктивний дух, абстрактне право, власність.

Філософсько-правова проблематика Г.В.Ф.Гегеля найбільш повно і завершено предстала у його роботі «Філософія права», де автор викладає основні положення його державно-правової філософії у контексті розвитку об'єктивного духу. Досі питання про поняття права залишається відкритим, незважаючи на активні спроби філософів і правознавців його надати. Важливими є різні методологічні підходи до його визначення, оскільки саме вони визначають різні наукові напрямки і традиції. Розгляд визначення абстрактного права у філософії Г.В.Ф.Гегеля надасть можливість дослідити ще один структурований, логічно вибудований методологічний підхід в історії філософської думки.

Останні дослідження із зазначеної проблематики свідчать про те, що інтерес до методології класичної німецької філософії зростає. Такі науковці як О.Володін, Є.Тюгашев, В.Семенов, М.Бикова, Е.Кард, Ф.Шателі, Р.Плант досліджують у своїх публікаціях морально-правову проблематику Г.В.Ф.Гегеля. Філософія об'єктивного духу розглядається з урахуванням особливостей того часу, у який вона була створена, та інтерпретується з урахуванням вимог сучасності. Але досі остаточно не визначений гносеологічний статус гегелівської філософської системи, не розв'язане питання про поняття, роль і статус абстрактного права у його філософії об'єктивного духу.

Метою даної статті є визначення і розгляд поняття абстрактного права, як початкового ступеня розвитку права, у філософсько-правовій системі Г.В.Ф.Гегеля.

З трьох етапів розвитку права у філософії Г.В.Ф.Гегеля, абстрактне право виступає як перший етап, коли воля осіб ще є індивідуальною, кожний захищає своє власне право і свій власний інтерес. Свобода тут проявляється як свобода для себе, кожен захищає своє власне право і піклується лише про нього. Далі право розвивається і долає відстань у свідомості осіб від індивідуального до загального через мораль і моральність. Окрім власності мислитель до сфери абстрактного права поміщає договір і правопорушення – злочин і покарання. Філософ не переоцінює

роль абстрактного права у процесі розвитку права. Іншими словами можна було б зазначити, що право за Г.В.Ф.Гегелем у своєму розвитку проходить три етапи – етапи розвитку свободи і абстрактне право ще тільки перший, найменш розвинутий етап такого розвитку від суб'єктивного до загального, і воно не володіє ще всіма необхідними ознаками, щоб бути свободою у її визначенні і виражатися абстрактне право може лише як дозвіл чи повноваження, але все ж таки більше як заборона за суттю. Оскільки абстрактне право являє собою лише початковий етап на шляху до ідеї права, в наслідок його абстрактного характеру, воно може бути лише носієм заборон[2,99]. Саме пріоритет заборонних норм у державі характеризує низький рівень правової і моральної свідомості громадян, які ще не здатні самостійно за допомогою свого розуму і свідомості відмежовувати допустимі і недопустимі вчинки, які поки ще розуміють і бояться караючої санкції закону. Те ж і у Г.В.Ф.Гегеля – на ранньому етапі розвитку права лише шляхом заборон можна досягти мінімально необхідного порядку, оскільки свідомість ще є вкрай суб'єктивною і не здатна рахуватися з кимсь іншим, окрім себе.

Відома фраза Г.В.Ф.Гегеля: «будь особою і поважай інших у якості осіб», [2,98] значить, що в абстрактному праві суб'єктом правовідносин виступає не просто людина, а особа. Особою – суб'єктом права, людиною, що має права і обов'язки, людина вважається з того моменту, коли стає власником. Взагалі питанням власності Г.В.Ф.Гегель приділяє достатньо велику увагу – вона є однією з підстав права. Володіння взагалі відкриває двері людини до правових привілеїв і правових обмежень[4,284]. Людина виступає взагалі як така, що володіє: розумом, свідомістю, свободою, власністю, талантами та ін. Особисті права особи, власність її духу не є предметом розгляду філософа, пояснює він це тим, що предметом розгляду власності у абстрактному праві є те, що може бути відділене від особи, як дещо зовнішнє відносно неї. Він зазначає, що в абстрактному праві вміння, науки і таке інше приймаються лише у залежності від юридичного володіння ними; володіння тілом і духом, яке досягається освітою, заняттями, звичками і таке інше і являє собою внутрішню власність духу, тут розглядатися не будуть[2,102-103]. Мислитель поділив власність на зовнішню по відношенню до людини і набутки, що є невіддільними від особи і які можуть бути предметом правочину, лише якщо будуть об'єктивовані, тобто відділені від особи, стануть не її сутністю, а її власністю. Це спроба відокремити об'єктивовану власність від не об'єктивованої. Прикладом тут може бути інтелектуальна власність. Якщо інтелектуальні і творчі здобутки особи залишаються надбанням лише її свідомості, то вони будуть власністю її духу і не будуть мати ніякого відношення до правового регулювання, а якщо така власність буде об'єктивована у зовнішньому світі – надрукована, намальована, висловлена – вона стає інтелектуальною власністю і має юридичний захист. Г.В.Ф.Гегеля у контексті абстрактного права цікавить лише об'єктивована власність.

Особа володіють наявним буттям лише як власники[2,99]. Йдеться про те, що власність слугує не тільки підставою набуття прав і обов'язків, а і має онтологічний, правовий характер, саме через неї, через її наявність або відсутність, одна правова свідомість виявляє існування іншої правової свідомості. І правова реальність виступає наявною реальністю правової свідомості інших, що володіють власністю. Оскільки в філософії Г.В.Ф.Гегеля

право розвивається від усвідомлення суб'єктивного до об'єктивного, то на першому рівні розвитку – абстрактному праві, суб'єктивність вперше робить спроби об'єктивації саме у власності, оскільки особа, що володіє, виступає вже не лише як суб'єктивність, але вона вже є і дещо об'єктивне, що має вираз у власності. Саме в цьому і розкривається сутність власності, вона на думку філософа в тому, щоб знімалася гола суб'єктивність особистості, а не у задоволенні потреб, як вважають деякі мислителі і сьогодні. Г.В.Ф.Гегель зазначає, лише у власності особа виступає як розум[2,101]. Приватна власність розглядається філософом як невід'ємне право особи, тобто таке, що є властивим її природі і позбавити якого неможливо. Тому філософ зазначає, що уявлення про благочестиве або дружнє і навіть насильницьке братство людей, у якому існує спільність майна і ліквідовано принцип приватної власності, може легко здатися прийнятним умонастрою, яке цурається розуміння природи свободи духу і права і осягнення їх в їх визначених моментах[2,105]. Г.В.Ф.Гегель знову підкреслює велике значення приватної власності і не допускає існування держави де таке право б не забезпечувалося. Кожний філософ у вченні про право намагається надати положення про його підстави, таким чином мислитель зазначає підґрунтя, на якому будуються його філософсько-правові погляди і надає реципієнту можливість побачити основи філософсько-правової рефлексії. Г.В.Ф.Гегель надав таку підставу – це власність.

Щодо майнової рівності, то з цього питання, як і з питання приватної власності у Г.В.Ф.Гегеля є власна чітко визначена точка зору. Деякі мислителі виказували точку зору, згідно якої майнова рівність є можливою як емпірична реальність. Але Г.В.Ф.Гегель не погоджується з такою думкою, він вважає, що рівність у розподілі майна все одно через короткий час була би порушена, тому не слід навіть намагатися її встановлювати. Справа в тому, що статок залежить від працьовитості особи, а вона у всіх різна. І рівність осіб відносно власності може полягати тільки в тому, що вони є рівними відносно джерела володіння, а справедливість виражається в тому, щоб кожна людина мала власність. Навпаки, фактична нерівність у цьому питанні була б справедливою, а фактична рівність правопорушенням. Оскільки абстрактне право виступає як формальне, то його завданням є встановити загальні, однакові для всіх норми, які б регулювали питання придбання, передачі, дарування, відчуження власності, все інше – особливе, що відноситься до якихось суб'єктивних властивостей особи, не повинно регулюватися правом. Г.В.Ф.Гегель зазначає, що право є те, що залишається байдужим до особливостей[2,108]. Тому на практиці виходить, що хоча особи у державі і мають рівні права, вони фактично володіють різною власністю в різному обсязі.

Г.В.Ф.Гегель, розглядаючи питання волі щодо власності, зазначає, що визначення власності надаються відношенням волі до речей; власність є а) безпосередній вступ до володіння, оскільки воля має своє наявне буття у речі як у чомусь позитивному, б) оскільки річ є дещо негативне по відношенню до волі, остання має своє наявне буття у речі як у чомусь, що повинно бути заперечене, – вживання, в) рефлексія волі із речі у собі – відчуження – позитивне, негативне і безкінечне судження волі про речі[2,110-111]. Власність, таким чином, може бути проявлена у трьох діях: вступ до володіння, тобто набуття прав на власність, вживання, як спосіб реалізації права, відчуження, тобто позбавлення прав на неї.

Г.В.Ф.Гегель встановлює правові дії, які можуть відбуватися з власністю згідно з волею власника.

Вступ до володіння власністю являє собою акт, внаслідок якого суб'єктивне уявлення особи про об'єкт її володіння об'єктивується, тобто інформація про те, що у речі є власник стає загальною[5,122]. Філософ визначає право власності не лише як внутрішній акт усвідомлення цього особою-власником, а і як зовнішній акт, завдяки якому, інші будуть знати, що дане майно є чиеюсь власністю. Він поєднує зовнішню і внутрішню сторону володіння у єдиний процес затвердження права власності. Філософ зазначає, що якщо внутрішній акт волі особи, який говорить про те, що дещо є її, повинен бути визнаний і іншими. Якщо особа робить річ своєю, вона повідомляє їй цей предикат, який повинен проявлятися в ній у зовнішній формі, а не залишатися лише у внутрішній волі особи[2,109]. Вступ до володіння Г.В.Ф.Гегель показує як частково безпосередній фізичний захват, частково формування, частково просто позначення. Ці способи вступу до володіння містять просування від визначення одиничності до визначення загальності. Вступ до володіння, не дійсне для себе, а лише таке, що представляє волю особи, є знак на речі, значення якого повинне складатися у тому, що особа вложила в неї свою волю. Тим, що людина може надавати знак і набувати з його допомогою майно, вона показує своє панування над речами[2,115]. У контексті проблематики вступу до володіння у власності Г.В.Ф.Гегель зазначає, що людина не може бути власністю як раб. З точки зору свобода волі, з якої починається право і наука про право, вже вийшла за межі тієї помилкової точки зору, згідно з якою людина є природна істота і тому здатна бути рабом. Оскільки людина є у собі і для себе вільною.

Живання речі – це реалізація потреби особи завдяки зміні, знищенню, поглинанню речі, природа якої, ще не є самостійною, тим самим відкривається, і річ таким чином виконує своє призначення. При реалізації свого призначення річ може бути знищена, але оскільки вона не являє собою самостійну волю, а лише є предметом прояву волі людини, то в такій дії власник просто реалізує своє право, проявляє свою волю у тому, що річ втрачає свої якості. Цінність речей виражають гроші, які слугують представником всіх речей.

Відчуження власності є теж проявом волі особи, коли вона передає річ у власність іншої особи і та вступає у право володіння або відсторонює від себе свою річ як таку, що не має господаря. Але є такі права, які не можуть бути відчуженими. До таких Г.В.Ф.Гегель відносить ті блага, що становлять безпосередньо особистість, її свободу волі, моральність, релігію[2,121]. На думку філософа, неможливо підводити під поняття договору шлюб. Також не може бути відчуженою у договірному відношенні природа держави, незалежно від того, чи розглядається держава як договір всіх з усіма або як договір з правителем або урядом[2,129].

Права власника характеризуються тим, що він може здійснювати зі своєю власністю різні правові дії. Перехід власності від одного власника до другого може відбуватися лише за умови взаємної згоди і без порушення їх права, оформлюється це договором. Договір Г.В.Ф.Гегель відділяє від особи. Предметом договору завжди буде виступати дещо, чим особа володіє, на що поширює свою волю. Розумним є не тільки володіти власністю, але і вступати у договірні відносини. Обов'язковим для вступу у

договірні відносини є визнання особами одна одної власниками. І знову, як і у власності, у договорі закріплюється суб'єктивна воля, але вже разом з волею іншої особи. Таким чином, у договірних відносинах теж відбувається процес об'єктивації волі, початок якого знаходиться у власності. Вихідними позиціями договору є свобода волі осіб, що його укладають, воля цих осіб у договорі є погодженою, предметом договору може бути одинична зовнішня річ. Г.В.Ф.Гегель поділяє договори на формальні і реальні. Формальними договорами є ті, де присутній вольовий момент відчуження речі і вольовий момент її прийняття (прикладом може бути договір дарування). В реальних договорах вольовий момент відчуження речі та її придбання співпадають, коли особа відчужує право власності на одну річ і набуває права на іншу (наприклад, договір обміну). Філософ зазначає, що реальним є такий договір, у якому кожний здійснює все – відмовляється від власності і набуває її, залишаючись у самій відмові власником, формальним же є такий договір, за яким лише одна сторона набуває власності або відмовляється від неї[2,130-131]. Поділ договорів провадиться за ознаками, що властиві самій природі договору. Зокрема філософ приділяє увагу таким видам договорів як дарування, обмін, завдаток. У договорі, оскільки він являє собою не загальну волю, а суб'єктивну волю сторін, хоча і об'єднану єдиним волевиявленням, можуть виникати проблеми і протиріччя, та й сам договір може порушуватися.

Наступним і останнім елементом абстрактного права у філософії Г.В.Ф.Гегеля виступає так зване неправо, яке по-іншому можна назвати правопорушення. Філософ виділяє три форми неправого – це неумисне або громадянське неправо, обман і злочин[2,138]. Взагалі правопорушення філософ визначає як подію у якій особлива воля вступає у конфлікт з правом у собі, тобто коли якась індивідуальна воля суперечить поняттю права і право внаслідок цього починає трактуватися як особливе право. Таке визначення правопорушення є сучасним і сьогодні, воно дуже чітко корелюється з сучасним уявленням про так звану «злочинну свідомість», якій властиве протиставляти себе, своїй власній волі іншим і праву взагалі. Тобто особа, що має «злочинну свідомість» мислить так: мені можна те по відношенню до інших, чого не можна іншим по відношенню до мене. Правопорушення розглядається Г.В.Ф.Гегелем як заперечення права.

Неумисне або громадянське неправо проявляє себе у тому, що неправо представляється особі правом, тобто коли свою волю (відмінну від загальної) особа вважає своїм правом. Така особа у своїй свідомості не порушує права, оскільки не бачить у своєму праві неправо, оскільки тут не задіяна суб'єктивна сторона. За неумисне неправо не передбачається покарання. Обман проявляється в тому, що неправо подається як видимість права, тобто коли особі під формою права подають не правовий за суттю зміст. Злочин є неправом і за формою, і за змістом, тут особа бажає неправо і здійснює неправо, навіть не намагаючись скрити його форму. У злочині право принципово не визнається, тут задіяні і суб'єктивна, і об'єктивна сторона. Обман і злочин на відміну від неумисного неправого тягнуть за собою покарання.

З плином часу відносини між злочинами і покараннями змінюються, покарання у більш розвинутих країнах стають більш м'якими. Покарання за злочин повинне бути чітко визначене позитивним (писаним) законом у державі. Злочин є ніщо інше, як особлива, неправомірною воля особи.

Відновленням права, на думку Г.В.Ф.Гегеля, є зняття злочину шляхом враження цієї волі. Філософ зазначає, що якщо розглядати злочин і його зняття, яке у подальшому визначене як покарання, тільки як зло взагалі, то можна насправді вважати нерозумним бажати зла лише тому, що вже існує інше зло [2, 148]. Сутність злочину і є справжнє зло – ця протиправна особлива воля. Природа злочину і сама воля злочинця, оскільки він є розумною істотою, вимагають, щоб злочин був знятий. У своїх вчинках злочинець виступає як вільна, розумна особа. Виходячи з поняття свободи і розуму і з того, що сама особа злочинця є частиною всезагального, злочинець повинен бути покараний. Покарання носить характер не помсти, а відплати, встановлення рівноваги у загальному.

У безпосередньому суб'єктивному бутті і велінні права, що містить у собі лише заборону, ще немає позитивного відношення до волі інших – воля існує лише як суб'єктивна воля. У договорі і неправі вже проявляється відношення до волі інших. Договір являє собою прояв свободи волі осіб з метою зберегти свою власність і залишити іншому те, що належить йому, у злочині ж воля, право іншого сприймається як об'єкт для порушення. Суб'єктивність волі у абстрактному праві ще привалює, відношення до загальної волі, ще тільки зароджується і проявляється як відношення до чийсь конкретної іншої волі (контрагента у договорі, суб'єкта, права якого порушуються).

Розглядаючи абстрактне право Г.В.Ф.Гегель робить перехід від нього до моралі, як наступного етапу розвитку права і просування волі від суб'єктивного до загального. Якщо у моральній свідомості особи добро виступає як мета її діяльності, то таке переконання є цілком внутрішнє і примус тут вже не має місця. Особа у моралі, таким чином, має свої внутрішні ціннісні переконання, які встановлюються не як зовнішній примус, а як власний усвідомлений вибір і виконувати ці моральні приписи особа може лише добровільно, а не за умови зовнішнього примушення.

Відмінність моралі від права, на думку Г.В.Ф.Гегеля ще і в тому, що закони держави не можуть поширюватися на внутрішні моральні переконання, оскільки насильство у вигляді застосування санкцій тут не прийнятне. Мораль – це сфера власних переконань, сфера свідомості і самосвідомості. Філософ зазначає, що у праві воля має своє наявне буття у зовнішньому; подальше, однак, є у тому, що воля повинна мати це наявне буття у самій собі, у внутрішньому [2, 153].

Абстрактне право стоїть на початку діалектичного процесу розвитку права. Воно являє собою лише першу спробу поєднання суб'єктивної волі із загальною, але ця спроба має своє логічне завершення, через мораль і моральність право набуває своєї реалізації. Процес розвитку права з самого початку розглядається Г.В.Ф.Гегелем як процес розвитку свободи. В абстрактному праві вона набуває лише початкових своїх проявів, але чим більше розвивається право, тим більше вона проявляє себе як реальність. Подальші дослідження щодо абстрактного права можуть вестися у напрямку розгляду інших ступенів розвитку права – моралі і моральності.

Література

1. Бикова М.Ф. Гегелевское понимание мышления. М.: 1997. – 280 с.
2. Гегель Г.В.Ф. Философия права. – М.: Мысль, 1990. – 524 с.

3. Пионтковский А.А. Учение Гегеля о праве и государстве и его уголовно-правовая теория. М.: Госюриздат, 1963. – 468 с.
4. Пушкин В.Г. Философия Гегеля. Абсолютное в человеке. СПб.: Лань, 2000. – 448 с.
5. Тимофеев А.И. Учение о человеке в философии Гегеля. М: Мысль, 2008. – 320 с.

Павлова Т.С. Понятие абстрактного права в философии объективного духа Г.В.Ф.Гегеля

Исследуется философско-правовая проблематика Г.В.Ф.Гегеля на начальном этапе развития объективного духа – абстрактном праве, возникновение и развитие правосознания, роль и статус собственности.

Ключевые слова: *свобода, объективный дух, абстрактное право, собственность.*

Pavlova, T.S. A concept of abstract right is in philosophy of objective spirit of G.V.F. Hegel

Philosophy and law problem of G.V.F Hegel is investigated. Hegel on the initial stage of development of objective spirit – abstract right, to the origin and development of sense of justice, role and status of property.

Key words: *freedom, objective spirit, abstract right, property.*